

بینش روش شناختی

تحقیق در علوم اجتماعی: پارادایم‌ها، روش‌ها و تکنیک‌ها

هادی صفری

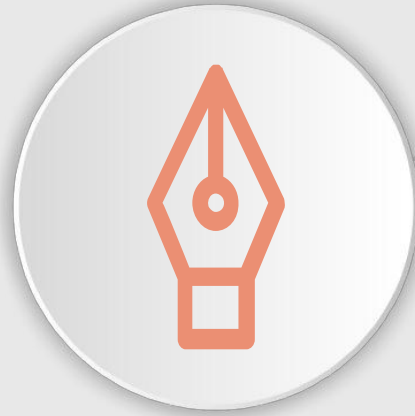
روش تحقیق

بهار ۱۴۰۲

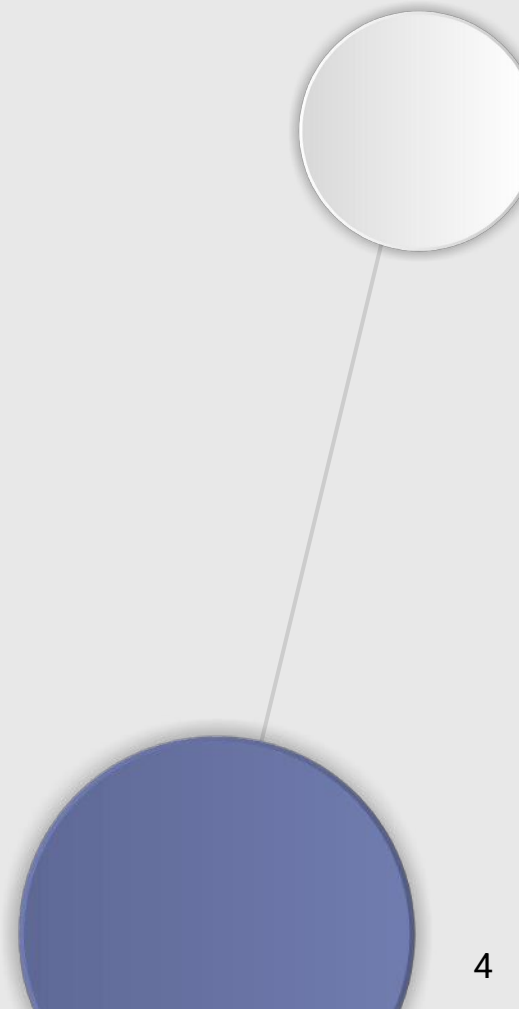
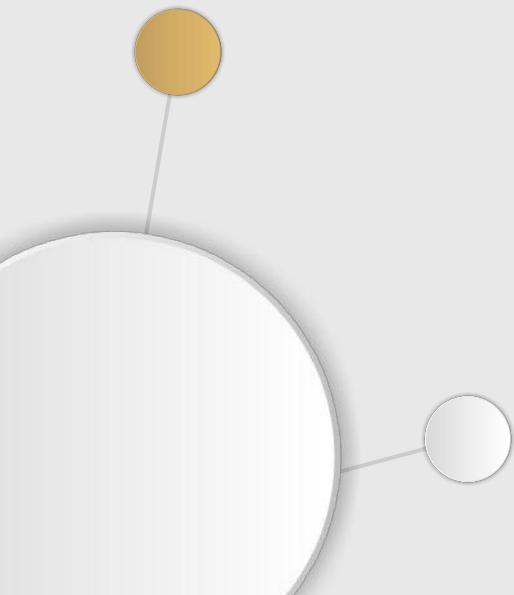
بینش روش شناختی

تحقیق در علوم اجتماعی
پارادایم‌ها روش‌ها و تکنیک‌ها

فلسفہ روش

پرسش‌های پارادایمی

پارادایم‌ها و پیش‌زمینه‌های فلسفی و روش‌شناسانه

- پارادایم ← باورهای بنیادین که با غایت‌ها و اصول اولیه سر و کار دارد.
- لزوم تعیین موضع پیش از آغاز پژوهش
 - هستی‌شناسی ← ماهیت واقعیت اجتماعی
 - معرفت‌شناسی ← راه‌های ممکن کسب معرفت درباره واقعیت اجتماعی
 - رابطه سوژه و ابژه
 - چگونگی شناخت واقعیت اجتماعی
 - روش‌شناسی ← نظریه‌ها چگونه ایجاد و آزمون می‌شوند، چه ملاک‌هایی دارند و چه منطقی پشت آن‌هاست: مطالعه روش‌ها
 - روش ← فنون و رویه‌های علمی برای گردآوری و تحلیل داده‌های مربوط به یک فرضیه یا سؤال

هستی‌شناسی واقع‌گرا

- هستی‌شناسی واقع‌گرا ← وجود واقعیت خارجی با ماهیتی مستقل از فعالیت‌های انسانی
 - واقع‌گرایی سطحی ← اصالت محیط، تجربه‌های حسی انسانی و اعتبار قطعی آن
 - واقع‌گرایی مفهومی ← خودآگاهی گروهی، شناخت با ظرفیت درونی و اندیشه‌ورزی انسان
 - واقع‌گرایی دقیق ← ترکیب واقع‌گرایی سطحی و ایده‌آلیسم
 - واقع‌گرایی محتاط ← شیوه انتقادی، ناکارآمدی و ناقص بودن حواس بشری در فهم جهان
 - واقع‌گرایی عمیق ← سطوح مختلف واقعیت: تجربی/ظاهری، حقیقی/رخ‌دادنی و واقعی/علّی
 - واقع‌گرایی علت‌گرا ← ترتیب‌ها و تنظیمات اجتماعی محصول ساختارهای مادی
 - واقع‌گرایی انسان‌گرا ← بر ساخت اجتماعی واقعیت
- هستی‌شناسی آرمان‌گرا ← واقعیت آنچه انسان‌ها می‌سازند، می‌آموزند، دگرگون و منتقل می‌کنند

هستی‌شناسی آرمان‌گرا

- هستی‌شناسی واقع‌گرا ← وجود واقعیت خارجی با ماهیتی مستقل از فعالیت‌های انسانی
- هستی‌شناسی آرمان‌گرا ← واقعیت آنچه انسان‌ها می‌سازند، می‌آموزند، دگرگون و منتقل می‌کنند
 - پارادایم‌های تأویلی و برساختی-تفسیری
 - کنش اجتماعی به عنوان فرایند معنابخشی
 - ایده‌آلیسم ملحد ← انکار موجودیت خارجی جهان
 - ایده‌آلیسم محدود/مقید ← جهان بیرونی بستر تأمل‌های انسانی را فراهم می‌کند و آن را محدود می‌کند
 - ایده‌آلیسم آگنوستیک ← موجودیت جهان خارجی را نه رد می‌کند نه تأیید

معرفت‌شناسی: رابطه سوژه و ابژه

- **عینی‌گرایی** ← اشیا (ابژه‌ها) معنایی مطلق دارند و پژوهشگر (سوژه) باید آن را کشف کند
 - معنای یکسان سوژه‌های مختلف برای ابژه‌های یکسان
- **ذهنی‌گرایی** ← برساختگی معنای ابژه ذهن سوژه بدون مشارکت ابژه
 - معانی مختلف در ذهن مشاهده‌گران مختلف
- **برساخت‌گرایی** (ساختمان‌گرایی؟!) ← ساخت معنا در فرایند درگیری سوژه با ابژه
 - دیدگاه میانه

معرفت‌شناسی: چگونگی شناخت واقعیت اجتماعی ۱

- تجربه‌گرایی ← تولید و بازتولید معرفت از طریق حواس انسان
 - شناخت قطعی و معرفت مطلق
 - اشتقاق نظریه‌ها از مشاهدات
- خردگرایی ← شناخت با اندیشیدن دربارهٔ جهان
 - شواهدی از واقعیت مشاهده‌ناپذیر ← پیامدهایی در زندگی افراد، فرایندهای اندیشه و ساختار ذهن
 - معرفت مطلق
 - واقعیت با ایده‌ها برساخته می‌شود، اما ایده‌های منبعث از ساختار درونی جهان‌شمول ذهن
- ابطال‌گرایی (پوپر) ← علم به عنوان تلاش موقت برای حل مسائل با حدس‌های کنترل‌شده با نقد
 - ابداع نظریه‌ها برای توضیح مشاهدات
- واقع‌گرایی نو
- برساخت‌گرایی
- قراردادگرایی

معرفت‌شناسی: چگونگی شناخت واقعیت اجتماعی ۲

- تجربه‌گرایی
- خردگرایی
- ابطال‌گرایی
- واقع‌گرایی نو ← نظریه علمی به مثابه توصیفی از ساختارها و سازوکارهای علی سازنده پدیده‌های مشاهده‌پذیر
 - معرفت‌آزمونی و موقتی
 - برساخت‌گرایی ← معرفت نتیجه معنادار کردن برخورد افراد با دنیای مادی
 - برساخت‌گرایی رادیکال/سازه‌گرایی ← فعالیت معنابخش ذهنی افراد
 - برساخت‌گرایی اجتماعی ← معرفت مشترک بین‌الذهانی
 - حقیقت مطلق و معیار ثابت و پایداری برای اثبات درستی یا نادرستی حقیقت وجود ندارد.
- قراردادگرایی ← نظریه‌ها آنچه را دانشمندان واقعی می‌پندارند شرح می‌دهند
 - نظریه خوب = نظریه‌ای که کار می‌کند

چالش‌های روش‌شناسی: علوم اجتماعی؟

- علوم اجتماعی چیست و چه روش‌هایی برای آن مناسب است؟
 - دیدگاه متعارف ← روش‌های علوم طبیعی برای بررسی رفتار انسانی
 - دیدگاه انسان‌گرایی ← تفاوت اساسی جهان اجتماعی و جهان طبیعی
 - ناممکن بودن آزمایش در جهان انسانی
 - علوم طبیعی بر مبنای توضیح مسأله و علوم اجتماعی بر مبنای درک مسأله

چالش‌های روش‌شناسی: روش‌های علوم اجتماعی؟

- آیا می‌توان از روش‌های علوم طبیعی در علوم اجتماعی استفاده کرد؟
 - **طبیعت‌گرایی** ← روش‌های یکسان علوم طبیعی و اجتماعی
 - تقلیل احساسات انسان به فرایندهای جسمانی
 - **منفی‌گرایی** ← روش‌های متفاوت علوم طبیعی و علوم اجتماعی
 - اختیار و ارادهٔ انسانی ← ناممکن بودن پیش‌بینی و تبیین و محدود شدن به توصیف
 - **تاریخ‌گرایی** ← تنها برخی از روش‌های علوم طبیعی را می‌توان در علوم انسانی به کار برد
 - **پست‌مدرن** ← اتکا به شهود، تخیل، تجربهٔ شخصی و عاطفه
 - رد همهٔ مفاهیم و معیارهای معمول معرفت

چالش‌های روش‌شناسی: پرسش و هدف پژوهش؟

- اکتشاف
- توصیف
- تبیین
- فهم
- پیش‌بینی
- تغییر
- ارزشیابی
- برآورد ارزش اجتماعی

چالش‌های روش‌شناسی: استراتژی پژوهش؟

- **استقرایی** ← گردآوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل آن‌ها، تعمیم‌های استقرایی
 - پرسش‌های چiesti و نه پرسش‌های چرایی
- **قیاسی** ← الگو و قاعده پیشینی، آزمون از طریق جمع‌آوری داده‌های جدید (ابطال‌کننده نظریه)
 - پرسش‌های چرایی
- **پس‌کاوی** ← مشاهده نظم و قاعده، فرضیه‌ای برای ساختارهای زیرین و سازوکارهای واقعی، مشاهده و آزمایش برای اثبات
 - پرسش‌های چرایی
- **استفهام** ← واکاوی جهان اجتماعی کنشگران، وارد شدن به جهان آن‌ها، بیان دوباره به زبان فنی
 - پرسش‌های چiesti، چرایی و چگونگی

چالش‌های روش‌شناسی: روابط پژوهش؟

- رابطهٔ زبان عامیانه و زبان تخصصی/فنی؟

- تأییدی / کمی‌گرا ← موضع بالا به پایین، تعریف و شاخص‌بندی به دست پژوهشگر
- اکتشافی / کیفی ← موضع پایین به بالا، برگرفته از زندگی اجتماعی مشارکت‌کنندگان و بر مبنای

شیوهٔ درک آن‌ها

- رابطهٔ سوژه/پژوهشگر و ابژه/موردپژوهش؟

- پژوهشگر کارشناس و ابژهٔ پاسخگو

- پژوهشگر کارشناس و مشاور

- پژوهشگر تسهیل‌گر و پژوهش مشارکتی

چالش‌های روش‌شناسی: عینی‌شدن پژوهش؟

- (اثبات‌گرایی) واقعیت کشف‌شدنی دارای وجود مستقل
- می‌توان به واقعیت نزدیک شد اما دانش همواره غیرقطعی است و نمی‌توانیم بفهمیم چه زمانی کل واقعیت را کشف کرده‌ایم
- دانش مربوط به زمان و مکان و تجربه‌های شخصی است و حقیقت مطلق وجود ندارد

پارادایم‌های علوم اجتماعی: کمی‌گرایی

- **عینی‌گرا (کمی‌گرا)** ← روش‌های کمی، پیمایش، آزمایش، داده‌های عددی و تحلیل‌های آماری
 - پارادایم‌های اثباتی، پسااثباتی، خردگرایی انتقادی و واقع‌گرایی انتقادی
 - اصل اثبات و مشاهدات خام و منطق قیاسی
 - مخالفت با متافیزیک
 - مخالفت با علیت
- **نسبی‌گرا (کیفی‌گرا)** ← روش‌های کیفی، داده‌های متنی و تحلیل‌های روایی
- **ترکیب‌گرا (ترکیبی)**

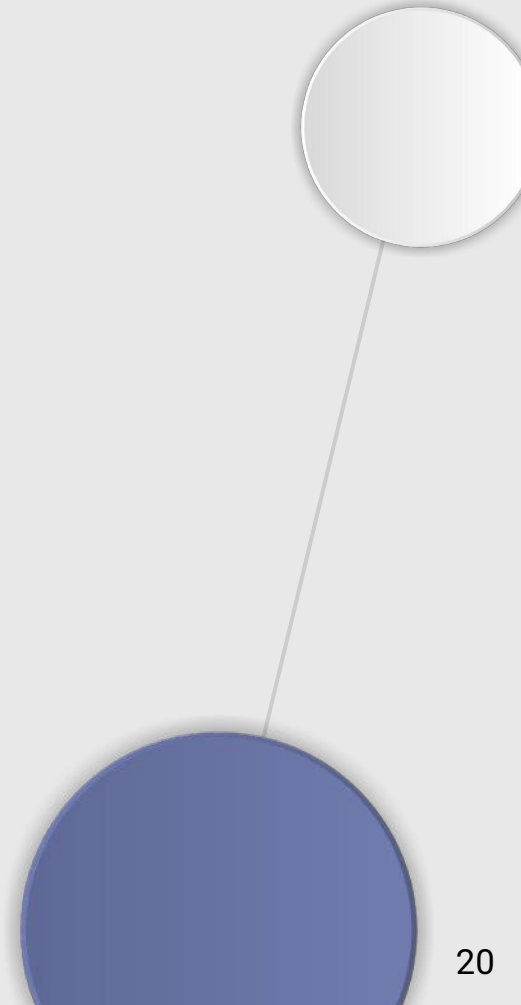
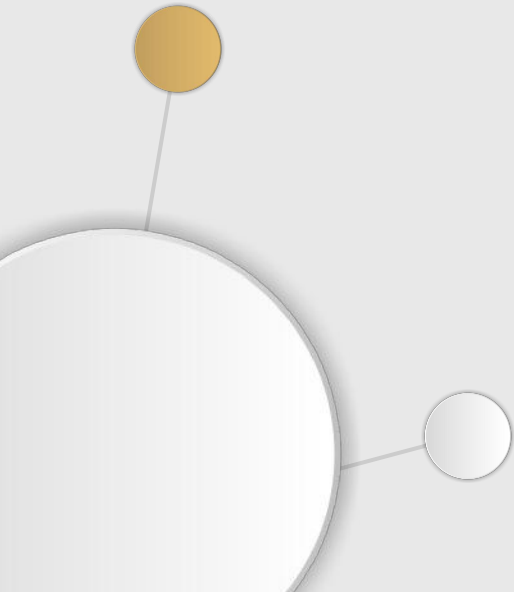
پارادایم‌های علوم اجتماعی: کیفی‌گرایی

- عینی‌گرا (کمی‌گرا) ← روش‌های کمی، پیمایش، آزمایش، داده‌های عددی و تحلیل‌های آماری
- نسبی‌گرا (کیفی‌گرا) ← روش‌های کیفی، داده‌های متنی و تحلیل‌های روایی
- رویکردهای تأویل‌گرا، برساختی-تفسیری، کنش متقابل نمادین، پدیدارشناسی، مردم‌شناسی و ساختاربندی
- داده‌های شفاهی، روایی، گفتمانی و غیرعددی
- تحلیل‌های موضوعی (تماتیک)، درون‌مایه، روایی، نشانه‌شناختی، معنایی و غیرآماري
- واقعیت‌های متعدد و تفسیری
- تأثیر متقابل محقق و تحقیق
- ترکیب‌گرا (ترکیبی)

پارادایم‌های علوم اجتماعی: ترکیب‌گرایی

- عینی‌گرا (کمی‌گرا) ← روش‌های کمی، پیمایش، آزمایش، داده‌های عددی و تحلیل‌های آماری
- نسبی‌گرا (کیفی‌گرا) ← روش‌های کیفی، داده‌های متنی و تحلیل‌های روایی
- ترکیب‌گرا (ترکیبی)
 - پراگماتیسم کلاسیک و نو
 - تحقیق ترکیبی کمی و کیفی و پرهیز از جانبداری
 - طرح‌های موازی/همزمان و متوالی
 - نمونه‌گیری احتمالی و هدفمند
 - ارزیابی با کیفیت استنباط، انتقال‌پذیری آن، چارچوب‌های اعتباریابی و...

روش شناسی پارادایمی

اثبات‌گرایی

- آزمایشی-دستکاری‌کننده
- آزمون مدل یا چارچوب نظری معین در برابر واقعیت مرتبط
- تبیین‌های نوموتیک (تعمیمی) ← قوانین علّی و گزاره‌های شبه‌قانون و روابط آن‌ها
 - ساختاری ← چرایی رخدادها، چگونگی کار کردن اشیا و وابستگی‌های متقابل
 - نظری ← تبیین چرایی یک رخداد خاص با ارجاع به ایده‌های عمومی‌تر و اصول انتزاعی
 - علّی ← تبیین نظری دربارهٔ چرایی رخدادها و چگونگی عملکرد اشیا بر اساس روابط علّی

اثبات‌گرایی: اصول

- عینی‌گرایی ← واقعیتی برای کشف وجود دارد
- تک‌واقعیتی
- سنجش‌پذیری ابژه‌ها
- اصل تفکیک ← محقق صرفاً به عنوان مشاهده‌گر خارجی
- اصل تجربه ← تجربه برای رسیدن به حقیقت و درک آن
- متغیرها ← ترجمه واقعیت اجتماعی به متغیرها
- بی‌طرفی ارزشی
- نظریه‌آزمایی ← آزمون نظریه‌ها با واقعیت
- ابزارهای پیش‌ساخته ← استانداردها، طیف‌ها و سنجه‌ها
- شکل داده‌ها ← اعداد برگرفته از سنجش و اندازه‌گیری دقیق

پسا اثبات گرایی

- آزمایشی-دستکاری کنندهٔ تعدیل شده
- موضوع تحقیق در بیرون وجود دارد اما برای کشف آن باید علاوه بر مشاهده به قصد و نیت کنشگران اجتماعی هم توجه شود
- تبیین‌های علی با علل چندگانه و پیچیده
- روش‌های کمی و کیفی
- اصول:
 - نیت‌مندی امیک ← توجه به تجربهٔ کنشگران اجتماعی
 - محیط طبیعی ← مستندسازی تأثیرهای بستر بر کنش اجتماعی
 - روش‌های چندگانه ← چون واقعیت خارجی را فقط به شکل ناقص می‌توان شناخت

عقل‌گرایی انتقادی (پوپر)

- تفاوت علوم طبیعی و اجتماعی در محتوا در عین شباهت منطق روش‌شناختی
- روش فرضیه و آزمون و خطا ← استخراج فرضیه از دل چارچوب نظریه و آزمون آن با واقعیت تجربی
- استدلال قیاسی-فرضیه‌ای ← ابطال‌گرایی به عنوان روش علمی
- آغاز علم از مسأله نه مشاهده
- روش علمی به عنوان ارائه راه‌حل‌های موقتی
- عینیت در گرو عینیت روش انتقادی ← هیچ نظریه‌ای فارغ از نقد نیست

تأویل‌گرایی کلاسیک (شلایرماخر، دیلتای، هایدگر و هوسرل)

- هرمنوتیک به معنی تفسیر و تأویل
- رمزگشایی از معنی مستور و پرده‌برداری از معانی پنهان موجود در متن
- خاستگاه: تفسیر کتاب مقدس به دست پروتستان‌های آلمان قرن ۱۷
- چرخه تأویلی
- درک معنای کل متن از طریق درک بخش‌ها
- درک معنای بخش‌ها از طریق درک کل متن
- ناممکن بودن جدایی سوژه (پژوهشگر) از ابژه (پدیده مورد پژوهش) دیلتای
- فرشته‌ن و تفهم دیلتای
- اختلاف روش علوم انسانی و علوم طبیعی
- جدایی از دنیای واقعی هوسرل

تأویل‌گرایی معاصر (گادامر و ریکور)

- ادامهٔ سنت شلایرماخر و دیلتای در اعتقاد به وجود تفسیری خارج از وجود انسان و فرهنگ
 - در مقابل هایدگر
 - نزدیک شدن گادامر به هایدگر
- جدایی‌ناپذیری زبان و جهان و در نتیجه ذوب افق‌ها [و مرزهای تاریخی و زمانی] گادامر
- اهمیت سنت و ضرورت وجود پیش‌فرض‌ها و پیش‌داوری‌های پژوهشگر گادامر
- بسترزدایی و فقدان بستر تاریخی-اجتماعی در گفت‌وگوی نوشتاری ریکور

پارادایم برساختی-تفسیری

- تفاوت ذاتی علوم اجتماعی و علوم طبیعی
- ابزارهای شفاهی و روایی غیرکمی
- ارتباط بین استدلال‌های آماری و تفهم وبر
- تفسیرگرای جامعه‌شناختی وبر و شوتس، روش‌شناسی مردمی گارفینگل، ساختاربندی گیدنز، زبان‌شناسی تفسیری وینچ و ویتگنشتاین، کنش متقابل نمادین مید، کولی، بلومر و گافمن و...
- نسبی‌گرایی، واقعیت چندگانه و بازتولید واقعیت در فرایندی تعاملی و جدلی
- روش‌شناسی تأویلی-دیالکتیک
- جانبداری، ارزش‌گرایی و اکتیویسم
- برساخت‌گرایی اجتماعی وابسته به زبان
- ارزیابی کیفیت با انتقال‌پذیری، باورپذیری، اطمینان‌پذیری و... به عنوان سنج‌های اعتمادپذیری و صحت هستی‌شناختی، آموزشی، عملی و فنی به عنوان سنج‌های صحت و درستی
- تفهم تفسیری کنش اجتماعی و تفهم همدلانه وبر
- علوم اجتماعی عینی و تعمیم‌های جامعه‌شناختی وبر
- بسندگی معنایی (معقول بودن با توجه به زیست فرهنگی ما) و علی (نمونه‌های مثبت و منفی) وبر

عناصر پژوهش

کلیات طرح پژوهش پیشنهاد پژوهش تفاوت‌ها

کلیات پژوهش

• مراحل پژوهش اجتماعی (بلیکی)

• برنامه‌ریزی

■ منطق پیش‌بینی

■ فرایند برنامه‌ریزی چگونگی اجرای پژوهش

■ پیروی تام و تمام از آن ممکن نیست

■ بر اساس پیشینه پژوهش یا نیازمند پژوهش مقدماتی یا اکتشافی

• اجرا

• گزارش

کلیات پژوهش

- مراحل پژوهش اجتماعی (بلیکی)
 - برنامه‌ریزی
 - اجرا
 - کاربرد منطق
 - چگونگی اجرای پژوهش
 - گزارش
 - منطق بازسازی‌شده
 - چگونگی نمایش تحقیق
 - لزوماً با مواد و مصالح و توالی و ترتیب زمان اجرا یکسان نیست.

کلیات پژوهش

- پژوهش اجتماعی (بلیکی): تلاش و کاوش **کنترل شده** جهت رسیدن به **هدفی** که پژوهشگر دنبال می‌کند.

- کنترل

- تصمیم‌گیری‌ها پیش از شروع تحقیق

- هدف

- کشف، توصیف، فهم، تبیین، ارزشیابی و تغییر الگوها و توالی‌های منظم زندگی اجتماعی

- الگوها و توالی‌های منظم = مسأله تحقیق

طرح پژوهش

- طرح پژوهش (research design)
- در مقابل پیشنهاد پژوهش (research proposal)
- سندی غیرعمومی و مختص پژوهشگر و همکارانش
- پیش‌بینی همه جنبه‌های پژوهش و برنامه‌ریزی برای اجرای منظم و منسجم آن‌ها
- فرایندی چرخه‌ای
- مقصود اصلی:
- معلوم کردن تصمیم‌ها
- اطمینان از سازگاری و انسجام این تصمیم‌ها

طرح پژوهش

- یک طرح پژوهش باید به چند پرسش اساسی پاسخ دهد (بلیکی):
 - چه چیزی مطالعه می‌شود
 - چرا مطالعه می‌شود
 - چگونه مطالعه می‌شود
- با چه استراتژی پژوهشی مطالعه می‌شود
- داده‌ها از چه منابعی به دست می‌آید
- داده‌ها چگونه گردآوری و تحلیل می‌شود
- هر یک از مراحل پژوهش چه هنگام اجرا می‌شود

تفاوت طرح پژوهش و پیشنهاد پژوهش

• مخاطب

- طرح پژوهش: برای پژوهشگر و همکاران او
- پیشنهاد پژوهش: به عنوان سندی عمومی
- دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی

• هدف

- طرح پژوهش: معلوم کردن تصمیم‌ها و اطمینان از سازگاری آن‌ها
- پیشنهاد پژوهش:
- انتشار عمومی و دریافت بازخورد
- کسب تأیید سفارش‌دهنده (مثلاً دانشگاه)
- به دست آوردن منابع اعتباری ← پیشنهاد اعتباری

• مراحل اجرا

- در طرح پژوهش: بررسی تفصیلی نظریه‌ها، منابع و داده‌ها
- در پیشنهاد پژوهش: بودجه، توجیه بودجه، جدول زمانی، نتایج اخلاقی و نحوه انتشار
- امکان استفاده از طرح پژوهش در نگارش بخش «برنامه‌ها و روش‌های پژوهش» از پیشنهاد پژوهش

١. انتخاب موضوع

عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع

- پیشینه پژوهش
 - به خصوص در پژوهش‌های بنیادی و نظری
 - محدودیت‌ها
 - سیاسی
 - تأمین اعتبار مالی
 - دسترسی به اماکن و مخاطبان
- انگیزه‌ها
 - دلایل شخصی: رفع کنجکاوی، کسب اعتبار، علایق شخصی و...
 - دلایل آکادمیک: سهم شدن در پیشرفت‌های علمی
 - دلایل اجتماعی: سهم داشتن در جامعه یا بخش‌هایی از آن و رفع مشکلاتش
- پژوهش‌های بنیادین و کاربردی؟

نقش‌های پژوهشگر

- مشاهده‌گر **منفصل**
 - ناظر بی‌طرف، حفظ عینیت پژوهش از ارزش‌ها و ترجیحات پژوهشگر
- مشاهده‌گر **همدل**
 - تفهم: پژوهشگر خود را جای کنشگر بگذارد تا او را درک کند
- مشاهده‌گر **وفادار**
 - اصل کفایت: کنشگران باید بتوانند خود و همقطاران‌شان را در تعبیر دانشمند بازشناسند
- میانجی **زبان‌ها**
 - میانجی زبان عامیانه (کنشگر) و علمی (پژوهشگر/علم)
- **شریک متفکر** ← نظریه انتقادی
 - فرایند گفت‌وگویی (هابرماس) ← کنشگران واقعیت را تفسیر می‌کنند (برساختگی) و کشف آن با گفت‌وگو ممکن است
- **تسهیلگر گفت‌وگو** ← پست‌مدرنیسم
 - **جانب‌داری آگاهانه** (نظریه فمینیستی) ← لزوم آگاهی‌بخشی فرایند تحقیق برای کنشگران و پژوهشگر
- پژوهشگر به عنوان کنشگری دیگر در متن اجتماعی، لزوم اجازه دادن به شنیده شدن صداهای مختلف

تأمل‌گری پژوهشگر

- نظارت تأملی (گیدنز) ← نظارت فعال بر روند جاری زندگی اجتماعی
- تأمل‌گری فعال (میسون) ← نظارت انتقادی پژوهشگر بر خویشتن و نقش خود در پژوهش کیفی
- قرائت داده‌ها در پژوهش کیفی:
 - قرائت واژگانی ← شکل، محتوا، ساختار، سبک، طرح و... واژگان
 - قرائت تفسیری ← برساختن یا مستند ساختن معنای واژگان از نظر پژوهشگر
 - قرائت تأملی ← پژوهشگر به عنوان بخشی از داده‌های تولیدشده
- توجه به نقش خود در فرایند تولید و تفسیر داده‌ها

۲. پرسش‌ها و اهداف

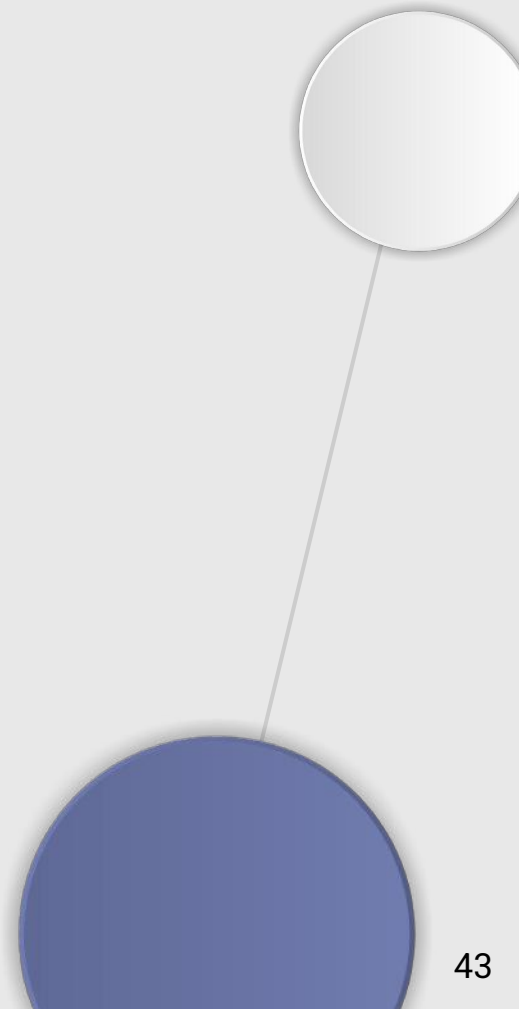
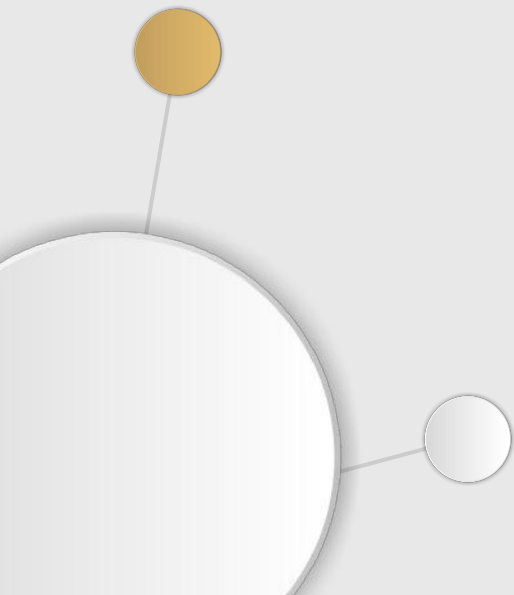
پرسش‌های پژوهش

- مهم‌ترین عنصر پژوهش
- چیستی (توصیفی)، چرایی (تبیین و علت‌یابی) و چگونگی (مداخله برای ایجاد تغییر)
- یافتن پرسش‌ها از مشاهدات اتفاقی، پژوهش‌های پیشین، نظریه، گزارش‌های رسانه‌ای، گفت‌وگو با سایرین و...
- پرسش در پژوهش کیفی در مقابل فرضیه در پژوهش کمی
- هدایت مرور پیشینه بر اساس پرسش‌های پژوهش
- بیان پرسش‌ها به شکل اهداف
 - چیستی ← بیشتر اهداف پژوهش
 - چرایی ← تبیین و تفهم
 - چگونگی ← تغییر

اهداف پژوهش

- **اکتشاف** ← کسب ایده‌هایی دربارهٔ وضعیت امور و چگونگی مطالعهٔ آن‌ها
- **توصیف** ← شرح دقیق دربارهٔ یک پدیده
 - منظم‌تر، قطعی‌تر و محدودتر از اکتشاف
 - مقایسه ← شکلی از توصیف برای تبیین یا تفهم
- **تبیین** ← نشان دادن عناصر، عوامل و سازوکارهای دخیل در ایجاد یک چیز
- **فهم** ← یافتن دلایلی برای یک کنش اجتماعی خاص
 - تبیین علّی و از بیرون و تفهم از درون
- **پیش‌بینی** ← ادعاهایی دربارهٔ آنچه باید در شرایط معینی رخ دهد
- **تغییر** ← مداخله در یک وضعیت اجتماعی از طریق دستکاری برخی جنبه‌های آن
- **ارزشیابی** ← نظارت تکوینی یا پایانی بر برنامه‌های مداخلهٔ اجتماعی در حال اجرا یا اجراشده برای برآورد میزان موفقیت آن‌ها در رسیدن به نتایج مطلوب
- **برآورد تأثیر اجتماعی** ← شناسایی پیامدهای اجتماعی و فرهنگی محتمل پروژه‌های برنامه‌ریزی‌شده

۳. استراتژی‌ها

استراتژی‌های پاسخ به پرسش‌های پژوهش

- دومین تصمیم مهم پژوهش پس از انتخاب پرسش پژوهش
- **استراتژی استقرایی** ← جمع‌آوری مقادیر انبوهی داده، به شکل نظام‌مند و عینی و بدون پیش‌فرض یا تفسیر (انباشت)، تحلیل و طبقه‌بندی داده‌ها، تعمیم آن‌ها (استقرا) و آزمودن تعمیم‌ها (اثبات)
 - پرسش‌های چپستی و به‌طور محدود چرایی
 - پوزیتیویسم
- **استراتژی قیاسی** ← یافتن الگو، ارائه تبیین بر اساس نظریه، ارائه فرضیه‌ها و آزمون فرضیه‌ها
 - عقل‌گرایی انتقادی
- **استراتژی پس‌کاوی** ← یافتن الگو، ارائه مدل فرضی برای شناسایی سازوکار زیربنایی نظم موجود و اثبات آن
 - تخیل خلاق، تمثیل و تشبیه
 - واقع‌گرایی استعلایی باسکار و واقع‌گرایی سازه‌ای هاره
 - دوگانگی عاملیت: زمینه + سازوکار ← توالی منظم (قاعده)
- **استراتژی استفهامی** ← کشف و وصف واقعیت از دیدگاه جهان اجتماعی خود کنشگران
 - تفسیرگرایی، تعامل‌گرایی نمادین، پدیدارشناسی، روش مردم‌شناسی، برساخت‌گرایی و...
- **استراتژی‌های ترکیبی** ← پراگماتیسم بالغ، تنها درباره روش‌هایی با مفروضات هستی‌شناختی یکسان
 - ترکیب قیاس و استقرا ← پژوهش به عنوان چرخه‌ای از خلق نظریه‌ها (استقرا) و آزمون‌ها (قیاس)
 - ترکیب استفهام‌گرایی و پس‌کاوی برساخت‌گرا ← برساخت‌گرایی اجتماعی واقعیت و تبیین از طریق کشف سازوکارهای عمدتاً پنهان

۴. مفهوم، متغیر، فرضیه، نظریه و مدل

مفهوم

- مفهوم ← نمادی که از تجرید، انتزاع و تعمیم صفات واقعیت‌ها به دست می‌آید
 - سنگ بنای نظریه‌ها
- سازه/برساخت ← مفاهیمی با سطح انتزاع بالاتر که نمی‌توان به راحتی آن‌ها را به پدیده‌های سازنده ربط داد
 - مانند از خود بیگانگی، قفس آهنین و...
- سنن استفاده از مفاهیم
 - هستی‌شناختی ← ثبت و تعریف خصوصیات اصلی واقعیت اجتماعی
 - عملیاتی‌سازی ← ساختن و اندازه‌گیری مفاهیم برای یک پروژه خاص
 - حساس‌سازی ← تعریف انعطاف‌پذیر مفاهیم در جریان پروژه
 - سنت هرمنوتیک ← ریشه داشتن مفاهیم در زبان روزمره کنشگران

تعاریف مفهوم

- تعریف مفهومی/اسمی/نظری ← تعریف قراردادی یک واژه با صفات آن
- تعریف تحلیلی ← بررسی و تحقیق تجربی معنی یک واژه بین گروه‌های اجتماعی
- تعریف واقعی/ذاتی ← تعریف ماهیت و ذات یک پدیده
- تعریف تجزیه‌ای ← تعریف کامل و سریع و مشخص و محدود یک واژه
- تعریف چندمرحله‌ای ← تحلیل معنی واژه‌ای با کاربردهای مختلف و سپس استخراج تجربی وجوه مشترک آن
- تعریف عملیاتی/عملکردی/کاربردی ← تعریف با شاخص‌ها یا معرف‌های سنجش‌پذیر
- معرف/اندیکاتور ← امور مشاهده‌پذیری که واژه بر اساس آن‌ها تعریف می‌شود
 - تحلیلی (رابطه مستقیم با واژه) یا تحقیقی (رابطه غیرمستقیم)
 - تعریفی (مبنای تعریف)، وابسته (مبنای تعریف به همراه معرف‌های همبسته دیگر) یا استنتاجی (غیرمستقیم)

متغیر

- بُعد قابل اندازه‌گیری مفهوم
- گروه‌بندی منطقی (جامع و مانع) صفات
- تغییرپذیر و سنجی‌پذیر
- ماهیت ← کمی/عددی و کیفی/مطلق
- سطح سنجش ← اسمی (بدون ترتیب)، ترتیبی (بدون مشخص بودن فاصله طبقات)، طبقه‌ای (با مبدأ قراردادادی) و نسبی (با صفر/مبدأ مطلق)
- کارکرد
 - اثرگذاری ← مستقل و وابسته
 - امکان دستکاری در جریان تحقیق به دست محقق ← فعال و انفعالی
 - کنترل‌کننده چند متغیر دیگر و کنترل‌شونده
 - مزاحم ← فقط در ذهن وجود دارد: عامل ناشناخته
 - واسط/مداخله‌گر/نهفته ← نه قابل کنترل است و نه مستقلاً قابل مشاهده. متغیر ثالث روابط همبستگی
 - تعدیل‌کننده ← تغییری که تمایل داریم اثر آن را در ارتباط با متغیر مستقل اول و متغیر وابسته بسنجیم
- تشریح ← شیوه‌ای برای بیان تغییرات احتمالی رابطه دو متغیر در اثر ورود متغیر سوم

فرضیه

- رابطه‌ی علی فرضی بین دو یا چند متغیر
 - قضیه‌ی آزمون‌پذیر
 - قضیه برای مفاهیم انتزاعی در مقابل فرضیه برای مفاهیم تجربی
- موتور تحقیقات تحلیلی و تبیینی
- پرسش‌های چرایی
- فرضیه‌سازی
 - تهیه‌ی پیش‌فرض‌ها ← مشاهده و تجربه، کشف و شهود، منطق و استنتاج، تحقیقات دیگر، فرهنگ
 - واری‌پیش‌فرض‌ها
 - آزمون فرضیه‌ها
- انواع فرضیه
 - همبستگی ← آزمون پیرسون، اسپیرمن، کندال و...
 - علی ← تحلیل رگرسیون و... (!?)
 - مقایسه‌ای ← بررسی مقایسه‌ی اثر تعدادی متغیر بر تعدادی متغیر دیگر

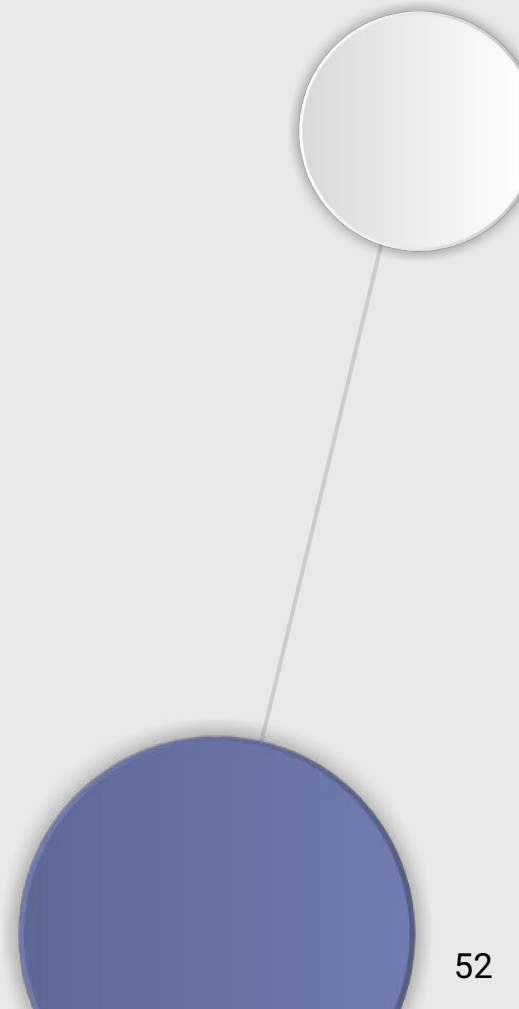
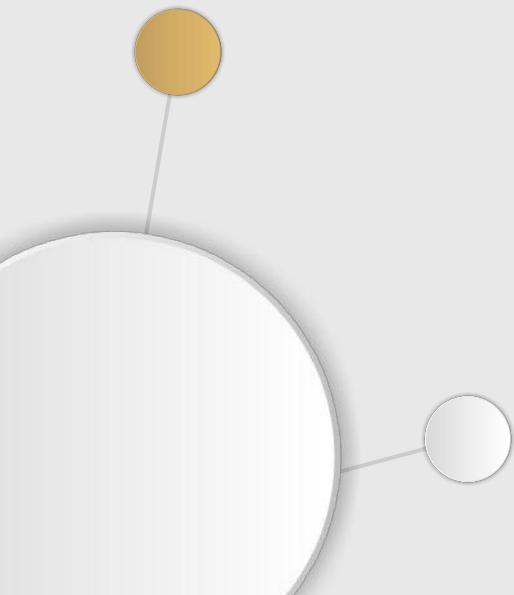
نظریه

- تحقیقات از منظر جایگاه نظریه
 - نظریه‌آزمایی ← از نظریه به آزمون نظریه می‌رسند
 - نظریه‌پردازی ← از مشاهده به نظریه می‌رسند
- انواع
 - کلان/سیستمی ← خصوصیات مهم کل جامعه
 - برد متوسط ← بین نظریه‌های کلان و تعمیم‌های تجربی
 - موضوعی ← برای حوزه‌ای خاص از مسائل
 - صوری ← تبیین‌های عام و جهان‌شمول از زندگی اجتماعی قابل‌حصول‌اند.

مدل

- روشی برای سازماندهی و ارائه نتایج پژوهش
- در استراتژی استقرایی ← توصیف‌های انتزاعی و بازنمایی‌های ریاضی
- در استراتژی قیاسی ← مدل‌های نظری، بازنمایی‌های نموداری و بازنمایی‌های ریاضی
- در استراتژی پس‌کاوی ← توصیف‌های انتزاعی
- در استراتژی استفهامی ← توصیف‌های انتزاعی

۵. منابع، انواع و اشکال داده‌ها

انواع و شکل داده‌ها

• انواع داده‌ها

- **دست اول** ← خود پژوهشگر مسؤل طرح مطالعه، گردآوری، تحلیل و گزارش داده‌هاست
 - تماس مستقیم پژوهشگر و منابع
 - سهولت ارزیابی کیفیت داده‌ها
- **دست دوم** ← شخص دیگری داده‌ها را جمع‌آوری کرده است
 - تحلیل ثانویه
 - سرشماری دولتی، آمارهای رسمی، پروژه‌های پژوهشی دیگر و...
- **دست سوم** ← گزارش‌های منتشرشده پژوهشی

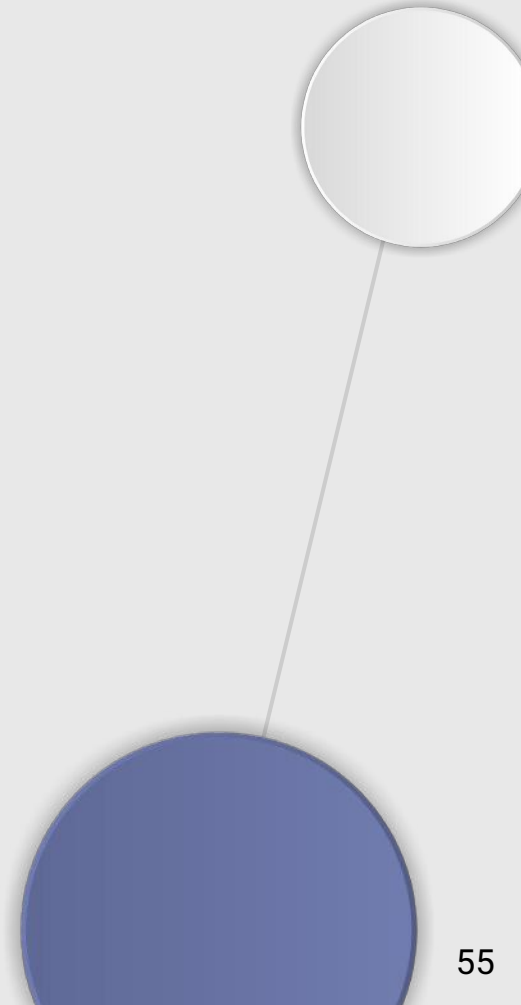
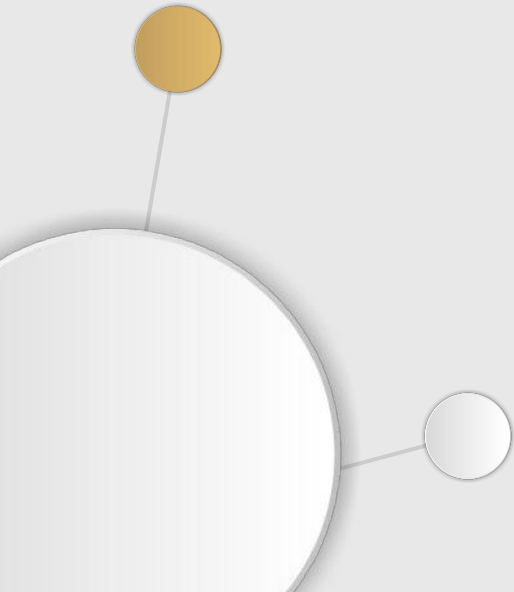
• شکل داده‌ها

- **کلمات** ← پژوهش کیفی
- **اعداد** ← پژوهش کمی، حاصل تبدیل کلمات به عدد

منابع داده‌ها

- محیط اجتماعی **طبیعی** ← پژوهشگر وارد بخشی از فعالیت اجتماعی شود و مردم مشغول به زندگی روزانه را بررسی کند
 - پدیده‌های اجتماعی خرد (افراد، واحدهای اجتماعی کوچک یا رویدادهای اجتماعی)، میانه (سازمان‌ها، اجتماعات، جمع‌ها یا نهضت‌های اجتماعی) و کلان (نهادهای و ساختارهای اجتماعی)
- محیط اجتماعی **نیمه‌طبیعی** ← پژوهشگر در محیط حضور دارد اما به عنوان پژوهشگر شناخته می‌شود و از افراد می‌خواهد دربارهٔ فعالیت‌های خود در محیط طبیعی توضیح دهند
- محیط اجتماعی **مصنوعی** ← شرایط آزمایش یا شبیه‌سازی شده و بازی‌ها
 - پرسش‌های چرایی
- **محصولات و مصنوعات اجتماعی** ← علائم و نشانه‌های به‌جامانده از افراد مانند فیلم، زندگی‌نامه و...
 - روش‌هایی مانند تحلیل محتوا

۶. روش‌های نمونه‌گیری

نمونه‌گیری

- انتخاب روش وابسته به اهداف، پارادایم‌ها و روش‌شناسی
 - روش‌های کمی ← تعمیم آماری ← نمونه‌گیری احتمالی / تصادفی
 - روش‌های کیفی ← استنباط مفهومی ← نمونه‌گیری غیراحتمالی (تئوریک و...) و اشباع نظری
- واحد نمونه‌گیری ← افرادی که در معرض انتخاب شدن هستند
- جامعه آماری ← افرادی با صفتی مشترک که علاقه‌مندیم نتایج را به آن‌ها تعمیم دهیم
- چارچوب نمونه‌گیری ← فهرست واحدهای نمونه‌گیری
- نمونه آماری ← هر جزء جامعه آماری که معرف کل آن باشد
- پارامتر / ارزش جمعیتی ← اندازه‌گیری‌های توصیف‌کننده جامعه
- آماره / ارزش نمونه‌ای ← اندازه‌گیری‌های معرف نمونه

روش‌های نمونه‌گیری احتمالی

- **احتمالی** ← هر عضو جمعیت شانس معلوم و ناصفر برای انتخاب شدن
 - **تصادفی ساده** ← هر عضو جمعیت شانس برابر دارد
 - بهترین روش
 - مستلزم شناسایی و شماره‌گذاری تک‌تک عناصر جمعیت
 - **تصادفی سیستماتیک** ← انتخاب یک شماره تصادفی از ۱ تا - مثلاً - ۲۰ و ۲۰ تا ۲۰ تا جلو رفتن
 - جوامع ناپایدار: ارباب رجوع یک سازمان
 - مستلزم شناسایی ولی نه شماره‌گذاری همه افراد جمعیت
 - **تصادفی طبقه‌بندی شده** ← دسته‌بندی جامعه بر اساس مقوله‌های مورد مطالعه با نسبتی مشابه جامعه و سپس نمونه‌گیری سیستماتیک از هر دسته
 - مستلزم آگاهی از متغیرهای مؤثر در جامعه
 - **خوشه‌ای چندمرحله‌ای** ← نمونه‌گیری از بین خوشه‌ها و سپس نمونه‌گیری از بین اعضای خوشه‌های انتخاب شده
 - زمانی که فهرست کردن همه اعضای جمعیت سخت یا ناممکن باشد
 - خوشه‌های زیاد و نمونه‌های کوچک از هر خوشه
 - گروه‌ها خودشان همگن نیستند
 - **احتمالی متناسب با حجم (PPS)** ← طبقات درون هر خوشه شانس برابر تعداد اعضایشان دارند
 - **هاله‌ای** ← انتخاب احتمالی موقعیت‌های جغرافیایی

روش‌های نمونه‌گیری غیراحتمالی

- **غیراحتمالی** ← روش کیفی، یا زمانی که نیاز به تعمیم به جمعیت نیست، یا وقتی نمی‌توان جمعیت را شناسایی کرد
 - **ضمنی** / اتفاقی / سهل / ساده / آسوده ← در دسترس‌ترین نمونه‌ها
 - بدترین روش!
 - **سهمیه‌ای** ← طبقه‌بندی (با شانس برابر یا شانس متناسب با سهم از جامعه) و انتخاب اتفاقی
 - **تعمدی** / هدفدار / قضاوتی ← محقق تشخیص دهد قشری از جمعیت تا حد زیادی نماینده کل است
 - سازمان‌های ناموفق، نمونه‌های موفق و ناموفق (تضاد)، زمان دشواری شناسایی جمعیت
 - **انباشتی** / زنجیره‌ای / **گلوله‌برفی** ← با جلو رفتن حجم نمونه بیشتر می‌شود
 - دشواری شناسایی جمعیت، هم‌شأنی اعضای جمعیت (شبکه‌های اجتماعی)
 - **تئوریک** ← جمع‌آوری، کدگذاری و تحلیل مستمر داده‌ها و تصمیم برای ادامه نمونه‌گیری
 - پژوهش کیفی
 - اشباع نظری ← زمانی که چیز تازه‌ای کشف نمی‌شود
 - برش‌های داده‌ها ← ارائه دیدگاه‌های مختلف به محقق

مسائل نمونه‌گیری

- تعمیم در پژوهش‌های کیفی
 - نمونه‌گیری غیراحتمالی
 - عدم امکان استفاده از فنون آماری
 - هدف تولید مجموعه داده‌های استاندارد تکرارپذیر نیست؛ بلکه ارائه‌ای توصیفی منسجم از وضعیت است
 - برازش / مقایسه‌پذیری / تعمیم طبیعت‌گرایانه ← توصیف فرجه از محل (زمان) مطالعه و اهداف تعمیم
 - جست‌وجوی وضعیت‌های نوعی به جای نمونه‌گیری بر مبنای سهولت
- تعیین حجم نمونه
 - احتمالی ← روش‌های آماری
 - غیراحتمالی ← گاهی نمی‌توان از پیش تعیین کرد

۷. زمان بندی گردآوری داده‌ها

زمان‌بندی گردآوری داده‌ها (دواس)

- **پانل** ← بررسی یک گروه پیش و پس از مداخله
- **شبه‌پانل** ← مطالعه دو گروه مشابه پیش و پس از مداخله
- **پانل واپس‌نگر** ← سنجش پس از مداخله و درخواست توصیف خود پیش از مداخله
- **آزمایش واپس‌نگر** ← اضافه شدن گروه کنترل بدون مداخله به پانل واپس‌نگر و بررسی مشابه دو گروه
- **مقطعی/همبستگی** ← مقایسه دو گروه در یک زمان
- **یک‌ضرب** ← مطالعه یک گروه در یک زمان

زمان‌بندی گردآوری داده‌ها (بلیکی)

- **تک‌مقطعی** ← محدود به زمان حال و ارائه‌ی تصویری ثابت از جنبه‌ای از زندگی اجتماعی
- **طولی** ← در گستره‌ی زمانی
 - **پیشین-پسین** ← دو مقطع زمانی
 - **تغییر در طول زمان** ← چند مقطع زمانی
 - **پیش‌نگر** ← از زمان حال آغاز و برای آینده برنامه‌ریزی می‌شود
 - **رشته‌های زمانی** ← مقاطع زمانی مختلف، افرادی با یک ویژگی خاص (ساکنین یک خیابان)
 - **پانل** ← تماس‌های مستمر و منظم با افراد ثابت
 - **تحلیل نسلی** ← مقوله‌هایی از مردم و نه افراد ثابت در دوره‌های زمانی خاص (متولدین سالی خاص)
 - **پس‌نگر** ← زمان حال را مبنا می‌گیرد و به دنبال اطلاعات تاریخی (مثلاً حافظه) می‌رود
 - **تاریخی** ← محدود به گذشته (اسناد تاریخی و...)

۸. گردآوری، تقلیل و تحلیل داده‌ها

داده‌ها و پارادایم کمی

• جمع‌آوری

- پرسش‌نامه ← ساختارمند، پرسش‌های یکسان ← بسته یا باز، توصیفی یا تبیینی و...
- مشاهده ساخت‌یافته ← آزمایش و مطالعات در محیط‌های مصنوعی
- تحلیل محتوای اسناد ← کدبندی به شکل مقوله‌ها، تبدیل به عدد و تحلیل آماری

• تقلیل داده

- کدگذاری
- شاخص‌سازی
- مقیاس‌سازی و طیف‌بندی
- تحلیل عامل
- تحلیل خوشه

• تحلیل داده

- توصیف ← نمایش توزیع‌های یک جمعیت یا نمونه بر اساس چند متغیر
- سنج‌های پیوستگی ← بررسی میزان تغییرات هماهنگ دو متغیر
- علیت ← پرسش‌های چرایی و اثبات علیت ← تحلیل عامل، تحلیل مسیر و رگرسیون
- آمار استنباطی ← برآورد ویژگی‌های جمعیت از روز ویژگی‌های نمونه و بررسی معناداری روابط مشاهده‌شده در نمونه در جامعه (آزمون فرض)

داده‌ها و پارادایم کیفی

• جمع‌آوری

- مصاحبه ← متمرکز، نیمه‌استاندارد، مسأله‌محور، با متخصصان، قوم‌نگارانه و...
- روایت ← مصاحبه‌ی روایی، مصاحبه‌ی اپیزودیک
- گروه‌های متمرکز ← مصاحبه‌ی گروهی متمرکز، بحث گروهی، گروه‌های متمرکز، روایت گروهی
- مشاهده ← مطالعه‌ی بی‌واسطه‌ی موضوع تحقیق
 - پنهان یا آشکار، سیستماتیک یا غیرسیستماتیک، موقعیت طبیعی یا مصنوعی، مشاهده‌ی خود یا دیگران، با مشارکت سوژه یا بدون مشارکت او
- تحلیل اسنادی ← روش کتابخانه‌ای

• تقلیل و تحلیل داده

- کدگذاری نظری (داده‌بنیاد) ← کشف و استخراج نظریه از داده‌هایی که به طور منظم جمع‌آوری شده
- استقرای تحلیلی ← تعمیم بر اساس آزمودن یک فرضیه با تعداد محدودی مشاهده
- تحلیل گفتمان
- تحلیل ژانر
- هرمنوتیک
- ...

تقابل روش‌های کمی و کیفی

کیفی	کمی
نرم	سخت
غیرقطعی	قطعی
مطالعهٔ موردی	پیمایشی
ذهنی	عینی
انتزاعی	داده‌نگر
استقرایی	قیاسی
ارتباط‌گرایانه	عام‌گرایانه

روش‌های تحقیق

روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی

پیمایش

- روشی برای گردآوری داده‌ها که در آن از گروه‌های مختلفی از افراد خواسته می‌شود به تعدادی پرسش یکسان پاسخ دهند

- توصیفی ← سرشماری، نظرسنجی و سنجش گرایش

- تحلیلی ← مطالعه میزان تغییرات عوامل و اثر معنی‌دار میان عوامل

آزمایش

- دستکاری متغیر مستقل به دست پژوهشگر و بررسی اثر آن روی متغیر وابسته

- آزمایشگاهی و میدانی

- آزمایشگاهی ← کنترل عوامل بیرونی، اما احتمال عدم بروز رفتارهای واقعی در محیط مصنوعی

- میدانی ← کنترل ضعیفتر عوامل بیرونی

- حقیقی و طبیعی ← دستکاری متغیر مستقل در آزمایش حقیقی

- طرح‌های آزمایش

- کلاسیک ← گروه آزمایش و کنترل، پیش‌آزمون و پس‌آزمون

- گروه هاتورن ← گروه کنترل اضافی که کلاً در معرض آزمایش قرار نمی‌گیرد

- گروه کنترل و پس‌آزمون صرف

- چهارگروهی سالامون ← ترکیب دو حالت قبل

مطالعه میدانی

- مطالعه پدیده‌ها در چارچوب و بستر زندگی واقعی
 - بدون تغییر یا تأثیر بر محیط
- محور ← مشاهدات پژوهشگر
- شیوه گردآوری اطلاعات ← مشاهده و یادداشت‌برداری
- قوم‌نگاری، جامعه‌شناسی تصویری (مبتنی بر عکاسی) و...
- لزوم توجه به شواهد منفی ← عدم وقوع رخدادها، ثبت نشدن رخدادها و...
- پیش‌زمینه: کسب آگاهی از منابع پیشین و افراد مطلع

تحلیل داده‌های موجود

- تحلیل داده‌های ثانویه ← استفاده از داده‌های خام یک پژوهش دیگر که با هدف دیگری جمع‌آوری شده‌اند
- روش‌های غیرمخل ← استفاده از آثار مادی (محتوای افزودگی سطل‌های زباله یا فرسودگی کفپوش نمایشگاه‌ها)، اسناد بایگانی و مشاهده‌های غیرمشارکتی
 - روش کمکی برای ارتقای یافته‌های پژوهش
- مطالعات تاریخی ← بررسی و تحلیل انتقادی اسناد و بقایای گذشته
- تحلیل آمارهای موجود ← تحلیل داده‌های پردازش‌شده یک پژوهش دیگر
 - تحلیل روند
- تحلیل محتوا ← بررسی موضوعات نوشتاری، شفاهی، تصویری یا فیزیکی مانند کتاب و فیلم و... که امکان واکنش ندارند
 - پرسش‌نامه معکوس

تحقیقات ارزیابی

- ارزیابی فعالیت‌ها و برنامه‌های اجتماعی برای حل مسائل اجتماعی
 - آزمایشی
 - دشواری افراز تصادفی گروه‌های آزمایش و کنترل
 - عدم امکان پیش‌آزمون
 - غیرآزمایشی
- ارزیابی پیش‌برنامه و ارزیابی حین اجرا
- ارزیابی سازنده/تجویزی و ارزیابی جمع‌بندی/نتیجه‌گیری

مردم‌نگاری، روش‌شناسی مردمی و مونوگرافی

- مردم‌نگاری ← تلاشی نظام‌مند برای مشاهدهٔ عینی رفتارهای مردم و کشف معرفت فرهنگی آن‌ها
- روش‌شناسی مردمی ← روش‌هایی که مردم هر روز به کار می‌برند
 - آزمایش نقض‌کننده ← ایجاد شوک برای اخلال در شیوه‌های عادی زندگی مردم و وادار کردن آن‌ها به تفکر دوباره
 - ایفای نقش غریبه ← برای درک کامل یک پدیده، با کنار گذاشتن همهٔ پیش‌فرض‌ها، به عنوان یک غریبه وارد صحنه می‌شویم و دربارهٔ همه‌چیز سؤال می‌پرسیم
- مونوگرافی ← توصیف ژرف و دقیق از یک امر اجتماعی خاص؛ مثل خانواده، قبیله، طایفه یا ده و بررسی الگوها، سنخ‌ها، توالی‌ها و تکرارها
 - تعمیم‌پذیری اندک

موردپژوهی

- سنت جامعه‌شناسی شیکاگو
- مطالعه‌ی یک واحد اجتماعی در کلیت خود و تلاش برای کشف همه‌ی متغیرها
- مورد ← پدیده‌ای که برای آن فقط یک سنجه‌ی واحد از هر متغیر مهمی را گزارش و تفسیر می‌کنیم
- استنباط منطقی به جای استنباط آماری
- کاربردها (اکستاین)
 - تفریدی-منظومه‌ای ← فراهم آوردن فهم با توصیف
 - تطبیقی-نظری ← بررسی مورد در پرتو نظریه‌ای مستقر یا موقتی
 - گشتی-کشفی ← برانگیختن تفکر نظری و تسهیل نظریه‌پردازی
 - عقل‌پذیر ← سنجش ارزش نظریه برای بررسی، حد فاصل نظریه‌پردازی و ارزیابی آن
 - مورد حساس ← ارزیابی نظریه

اقدام پژوهی

- ارزیابی اقدامات پژوهشگر و تیم پژوهش برای ارزیابی راه طی شده و تشخیص و بررسی ضعف‌های گذشته
- ارزیابی عملکرد

برون فکنی

- قرار دادن کنشگر در یک موقعیت مبهم و وارد کردن شوک برای وادار کردن او به بیرون ریختن درونیات
- نشان دادن عکس به فرد و بررسی و تحلیل واکنش او

دلفی

- یافتن اتفاق نظر تعدادی از صاحب نظران درباره یک موضوع خاص
 - دعوت متخصصان و مطرح کردن پرسش
 - جمع آوری نظرات آنها
 - دسته بندی، مقوله بندی و رتبه بندی
 - نظرخواهی از صاحب نظران درباره طبقه بندی و اولویت بندی
 - تکرار و رفت و برگشت تا زمان دستیابی به اجماع

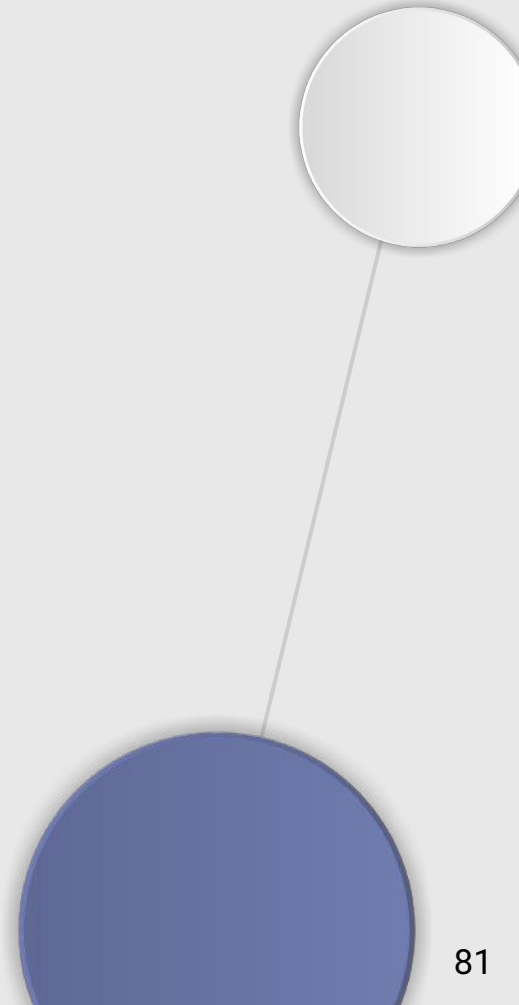
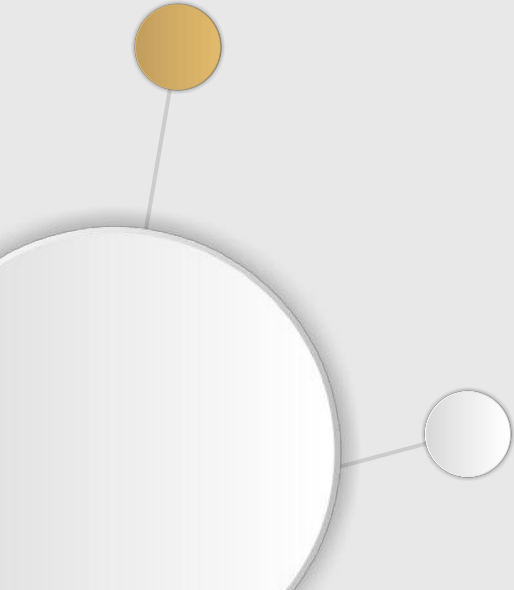
مطالعات یکه‌نگارانه و قانون‌بنیاد

- **یکه‌نگارانه / تبیین تفریدی** ← تبیین کامل و جامع یک واقعیت منحصر به فرد و روشن ساختن تمام عللی که باعث وقوع آن شده است
 - شناخت کامل موارد خاص
- **قانون‌بنیاد / تبیین تعمیمی** ← تبیین طبقه‌ای از موقعیت‌ها یا رویدادها به جای یک موقعیت یا رویداد خاص و تمرکز بر یک یا چند عامل تبیینی به جای کشف تمام علل
 - شناخت‌های تعمیم‌یافته

مطالعات اولیه

- **مطالعه مقدماتی** ← اجرای دوره کامل پژوهش در یک جامعه آماری محدود برای بررسی قابلیت اجرایی طرح و یافتن اشکالات علمی و عملی آن
- **پیش‌آزمون** ← به محک تجربه زدن بخشی از تحقیق؛ مانند پرسش‌نامه یا فرضیه‌ها
- **مطالعه اکتشافی** ← زمانی که قبل از شروع مطالعه و تدوین فرضیه‌ها هیچ اطلاعاتی درباره موضوع یا جامعه مورد بررسی نداریم
- **مشاهده آزاد و مصاحبه‌های گروه‌کانونی**

طيفها

طیف‌ها

- **مقایسه زوجی** ← ترتیب و ارجحیت بین دوجه‌دوی محرک‌ها از نظر تک‌تک مشارکت‌کنندگان
- **مقایسه زوجی ناقص** ← توزیع تصادفی زوج‌ها بین مشارکت‌کنندگان
- **طیف بوگاردوس** ← نوع و میزان تعامل دلخواه پاسخگویان با اعضای گروه‌های خاص (ازدواج، هم‌باشگاهی، همسایه، همکار، هم‌وطن، میهمان در کشور، اخراج از کشور) و جمع‌و‌زندان نظرات
- **طیف فاصله‌ای مساوی‌نمای ترستون** ← گرایش به یک موضوع بر برداشت داوران از اساس ارزش‌های جامعه و انتخاب میانه نظرات و سپس تعیین گرایش پاسخگو
- **طیف لیکرت** ← مقیاس تجمعی ترتیبی از یک رشته گویه مثبت و منفی برای تشخیص گرایش هر پاسخگو، معمولاً پنج‌گزینه‌ای
 - رایج‌ترین طیف در تحقیقات علوم انسانی
- **طیف گاتمن** ← مقیاس تک‌بعدی همانند طیف بورگادوس، با ظاهر مشابه طیف لیکرت
 - تئوری اجزای اصلی و تشخیص صفر عینی با پرسش درباره اهمیت هر پرسش
- **مقیاس افتراق معنایی** ← مقایسه دیدگاه پاسخگو درباره دو محرک بر اساس زوج‌هایی از صفات متضاد
- **افتراق مقیاس** ← ترکیب مقیاس تک‌بعدی، فاصله‌های مساوی‌نما و شدت و عمق نگرش
- **مقیاس‌های درجه‌بندی** ← ارزیابی کمی بر اساس قضاوت‌های شخص پاسخگو
- **مقیاس‌های فاصله پنهان** ← تحلیل مقیاس تراکمی مبتنی بر یک مدل احتمالات برای آشکار کردن طبقات پنهان گویه‌نما

کیفیت و مقبولیت تحقیق

معیارهای مقبولیت تحقیق در جنبش کمّی

مقبولیت در روش تحقیق کمی

- معیار **مقبولیت** در روش کمی ← کیفیت ابزار اندازه‌گیری (پرسش‌نامه و...)
- **اعتبار** ← دقت ابزار در سنجش آن‌چه می‌خواهد بسنجد
- **پایایی** ← ثبات و تکرارپذیری نتایج حاصل از ابزار
- اعتبار شرط لازم پایایی
- خطای تغییرپذیری ← فقدان پایایی

اعتبار در روش تحقیق کمی

• انواع اعتبار

- درونی ← بتوان تغییرات متغیر وابسته را به تغییرات متغیر مستقل نسبت داد
- بیرونی ← بتوان نتایج را به گروه‌های بیرونی تعمیم داد

• انواع آزمون اعتبار

- محتوایی ← وسیله بتواند وجوه مختلف مفهوم را بسنجد
 - صوری ← اجماع داوران بر اعتبار شاخص‌ها
 - نمونه‌گیری ← نمونه معرف جامعه باشد
- تجربی ← نتایج اندازه‌گیری با واقعیت جامعه سازگار باشند
 - همزمان ← مقایسه با واقعیت فعلی
 - پیش‌بین ← پیش‌بینی همبستگی
- سازه ← نتایج اندازه‌گیری با ادعاهای نظری هماهنگ باشد

پایایی در روش تحقیق کمی

• سنجش پایایی

- آزمون-بازآزمون ← اجرای مجدد آزمون در زمان متفاوت و بررسی همبستگی نتایج
 - ابزار و جامعه ثابت
- فرم‌های موازی ← دو شکل معادل از یک وسیله اندازه‌گیری
- دونیم‌سازی ← تقسیم وسیله به دو مجموعه مجزای معادل (مثلاً تقسیم پرسش‌نامه به پرسش‌های فرد و زوج)
 - جمعیت‌های ثابت یا متفاوت
- سازگاری درونی / پایداری درونی ← استفاده از شاخص‌های مختلف برای یک چیز و مقایسه آن‌ها (مثلاً نتایج حاصل از نماز، روزه، حجاب، اعتقاد به وجود خدا و... برای سنجش دین‌داری مشابه باشد).

معیارهای مقبولیت تحقیق در جنبش کیفی

مقبولیت در روش تحقیق کیفی

- معیار مقبولیت در روش کیفی (اعتمادپذیری) ← میزانی که می‌توان به یافته‌های یک پژوهش کیفی متکی بود و به نتایج آن اعتماد کرد
 - **باورپذیری** ← قانع‌کننده بودن پژوهش
 - مشاهده طولانی‌مدت، حضور مداوم در میدان، زاویه‌بندی و استفاده از منابع متفاوت، روش‌های دقیق، اعتباربخشی اعضا، تحلیل موارد منفی با استقرای تحلیلی و...
 - کنترل به دست اعضا / اعتباربخشی اعضا ← کنشگران اجتماعی بتوانند خود یا همقطاران‌شان را در تعبیر پژوهشگر بازشناسند
 - **اطمینان‌پذیری** ← توانایی شناسایی منبعی که داده‌های مقاله از آن گردآوری شده
 - آزمون تشخیص
 - کنترل اعضا ← بررسی فرض‌های پژوهشگر با چند مطلع
 - **تأییدپذیری** ← ارائه جزئیات کافی برای نشان دادن آن که یافته‌ها عملاً و واقعاً بر داده‌ها مبتنی‌اند
 - **انتقال‌پذیری** ← قابلیت انتقال نتایج به یک محیط یا جمعیت متفاوت
 - توصیف ضخیم / مناسب
- تکرارناپذیری نتایج

روش تحقیق